

הרב גבריאל לנדאו

בעניין הנשאל על הקמתו

"הפר חד וקיים אידך אע"ג שנשאל על הקמתו"

א

דעת הרמב"ן והר"ן והנמוק"י דהפרתו בטלה כיון שיש זמן שאינה יכולה להצטרף להפרה דאידך כיון דקיים, והפרה טובה צריכה יכולת להצטרף להפרה משלימה. אך אם אחר שישאל המקיים על הקמתו יפרו שניהם יחד תועיל ההפרה אף שכבר הפר קדם.

וא"כ כל החסרון שנוצר מההיקם הוא שהפרת האחד אינה יכולה להתקיים כך ומתבטלת. (ואם לא היתה מתבטלת היתה יכולה להצטרף אח"כ להפרה דאידך דלא מצאנו פסול בזה)

והביא הר"ן קושיה בשם הרשב"א דכיון דחכם מתיר הנדר מעיקרו, הרי זה כאילו לא היתה הקמה ולא בטלה הפרה דקמא ותצטרף עם הפרתו דאידך אחר שנשאל על הקמתו. וכגון זה מצאנו בקידושין פ' האיש מקדש (דף כ) המקדש את האשה ע"מ שאין עליה נדרים, ונמצאו עליה נדרים אינה מקודשת, הלכה לפני חכם והתירה ה"ז מקודשת, דחשבינן לה כאילו לא היו עליה נדרים כלל בשעת קידושין.

ותירץ הר"ן דקידושין הם מעשה גמור שהוא סיבה לחלות הקידושין ואף שהתנאי מעכב את חלות הקידושין כשנאמר שהתקיים התנאי למפרע הרי מעשה הקידושין יפעל חלות קידושין בלא עיכוב, משא"כ בהפרת נדרים שההפרה דחד אינה מעשה גמור שהרי תנאי: "הפר אחד מהם ומת בטלה לה הפרתו", ע"כ כאשר הפר חד וקיים חד בטלה לגמרי הפרתו של המפר וזה שישאל על ההקמה לא יועיל.

ובאור הדבר שכח המעשה למפרע הוא לפעול בעבר הנתון לפנינו ולעשות בו עכשיו שינוי וכגון בקידושין, בעבר הנתון לפנינו יש מעשה קידושין, ותנאי שלא התקיים שמונע את חלות הקידושין ועכשוו אנו פועלים בעבר ומוחקים את זה שהתנאי לא התקיים ויוצרים מצב שהתנאי כן התקיים ונוצר לנו עבר חדש שבו יש מעשה קידושין ותנאי שהתקיים וע"כ אינו מפריע לחלות הקידושין.

לעומת זאת בנדרים כיוון שהפרה אינה מעשה גמור והיא תלויה בהצטרפות ההפרה השניה הרי הפרה דחד שלא נצטרפה להפרה דאידך, אינה חלק מן העבר אלא כדבר שעמד לקרות ולא קרה, כאילו פלוני רצה להפר ולא הפר, דמה שהפר אינו

נחשב הפרה וע"כ עתה שבכוחנו לשנות בעבר ולומר שכאילו לא הקים לא תושלם ההפרה דהרי אין בעבר הפרה דחד.

וברשב"א כתב לחלק דדוקא הפר ארוס וקיים האב אמרינן דבטלה הפרתו, אבל הפר אב וקיים ארוס ואח"כ נשאל על הקמתו והפר מצטרפת הפרתו להפרת האב כיוון שהפרת האב הוא מעשה גמור, דכוונתו לומר כר"ן אלא דס"ל כן דוקא בהפרת ארוס, כיון דמחלק בין כח הארוס לכח האב.

ומדברי הרשב"א יש ראייה למה שכתבנו לעיל דכל החסרון שמצאנו הוא בזה שנתבטלה הפרה דארוס ולכן הפרה דבעל שלא נתבטלה מצטרפת להפרה דארוס שתבוא אחריה.

ומפורש הדבר בדברי הר"ן לקמן ע"א ע"ב ד"ה "ומיגז גייז" דאי לא נתבטלה הפרה דאב יכול הארוס להפר חלקו אחר מות האב.

ב

לא כן היא דעת הרא"ש שכתב בסימן א' שאף אם יפר הראשון עם השני שוב לא תועיל הפרתו, וכן היא דעת הרמב"ם המפורשת בפרק יג הלכ"א.

ויש להבין מדוע אין יכול הראשון להפר שוב עם השני אחר שנשאל על הקמתו.

המעין בלשון הרא"ש יראה שלא הזכיר כלל שהפרה ראשונה בטלה אלא כתב שלא יהא הפסק לשעה בין שתי ההפרות שלא יהיה האחרון ראוי להפר כגון הכא שקודם שנשאל לא היה ראוי להפר, וא"כ נראה שהחסרון הוא בצירוף בין שתי ההפרות ולא שהפרה ראשונה בטלה, יתר על כן מממשיך הרא"ש לומר: "הלכך נתבטלה הפרתו, ואפילו אם יפר הראשון עמו פעם שנית אינו מועיל" ולשון נתבטלה הפרתו משמע דקאי על השני, דהיינו שלא הפרת הראשון בטלה אלא הפרת השני בטלה, שאין בכח השני להפר כיוון שהיה מפריד ומונע אחרי הפרת הראשון.

לפי דברים אלו נראה שכל הבעיה תלויה בזה שהשני איבד את כח הפרתו כיוון שהפרתו אינה יכולה להצטרף לראשון, ולכאורה אם הפרת הראשון היתה בטלה הרי שניהם יכולים להפר עכשיו, והפרתם תצטרף. ועל כן נראה שדעתו שהפרת הראשון לא בטלה, ומהאי טעמא אי אפשר שהשני יפר שוב כיוון שהפרתו קימת, אלא צריך שהשני ישלים אותה, והוא אינו יכול כיוון שהיה ביניהם דבר המפריד בהקמה.

ברמב"ם הנזכר לעיל אין הדברים מפורשים כל כך אך כיון שכתב שעיקר החסרון ששניהם צריכים להפר כאחד, משמע שלא נתבטלה הפרה ראשונה רק שאין צירוף בין ההפרות.

ונראה שאין כונת הרמב"ם כרא"ש, כיון שבלשון הרמב"ם עיקר החסרון בהצטרפות, ובלשון הרא"ש ראינו שהחסרון בהפרת השני.

וראיתי בחי' הגרנ"ט סי' ס' ד"ה ועי' ברא"ש שלדעת הרא"ש והרמב"ם אומרים מקלש קליש גם אחרי שהקים הבעל. וא"כ רואים דס"ל שלא בטלה הפרה ראשונה, ודלא כר"ן דס"ל דכל מה שאומרים מקלש קליש זה בזמן שההפרה חזי לאיצטרופי, אך ברגע שההפרה לא חזי לאיצטרופי ל"א מקלש קליש.

וגם מה שכתב הר"ן דלקמן אמרינו מת אחד מהן בטלה הפרתו לא נאמר דבר זה בפירוש אלא שהר"ן באר בזה מדוע בהיפר בעל ומת נתרוקנה רשות לאב ול"א מקלש קליש ולעומת זאת בהפר האב ומת הבעל אמרינו מקלש קליש ובאר הדין משום דהפר הבעל ומת בטלה הפרתו וליכא מקלש קליש והפר האב ומת הבעל לא בטלה הפרתו וע"כ מקלש קליש.

והרמב"ם מבאר בפיי"א מהל' נדרים הל' י"ט דגם בהפר ארוס ומת ל"א נתרוקנה ונראה פשוט שזה משום שלא בטלה הפרת האב במותו ודלא כר"ן.

ובזה מיושב גם מה שהקשה הרשב"א על הרמב"ם מדוע אין יכול להפר הראשון עם השני אחר שנשאל השני על הקמתו ולדברנו פשוט שכיון שלא בטלה הפרתו קמיתא אינו יכול להפר שוב.

ג

והנה, לדעת הרמב"ם והרא"ש דהפרה קמא לא בטלה וכל החסרון בצרוף תקשה קושית הרשב"א דכיון שחכם עוקר הנדר מעיקרו הוי כאילו לא היה קיים ויצטרפו שתי ההפרות.

ואולי צריך לראות את כח ההצטרפות של ההפרות כמעשה קלוש גם לדעת הרמב"ם ולכן כשיש הקמה הוא מתבטל כמו שהר"ן אומר לגבי עצם ההפרה, והרמב"ם אומר כן על ההצטרפות אך לא על עצם ההפרה.

ועוד יש לבאר בדרך אחרת את הלמפרע דהיינו שגוף הדבר בטל למפרע אבל הדינים שיצר ישארו ולכן בקידושין שהמונע הוא גוף הנדר הוי קידושין אבל לומר שלא היתה מניעה לצירוף לא נאמר, ואפשר שיש בזה נפק"מ במי שעבר על נדרו ואח"כ נשאל, דלר"ן נחשב כאילו לא עבר כלל כיון דלמפרע אמרינו כאילו מעולם לא היה נדר ודוקא בהפרה יש טעם מדוע לא מועיל הלמפרע כמו שנתבאר.

אבל לרמב"ם אף דאמרינו שהנדר עצמו ליתא למפרע הרי שנפק"מ שבאו מן הנדר נשארות ולכן מי שעבר על נדרו אף אחר שנשאל עליו עבר בלאו למרות שהנדר מתבטל למפרע.

ובשבועות כ"ז ע"ב נתבאר בגמ' דנדר מככר ואכלה לוקה, ואם נשאל על נדרו פטור ממלקות ומקרבן חטאת, וכן נפסק ברמב"ם הל' שבועות פ"ו הלי"ח. וצ"ע מדוע פטור מחיוב מלקות, הרי אמרנו שהלמפרע אינו מבטל נ"מ שיצאו מן הנדר רק את הנדר עצמו, אבל עדין נחשב שעבר עבירה וא"כ מדוע שלא ילקה, ואם אינו לוקה סימן שאינו נחשב עובר עברה.

ע"כ יש לחלק בין עונש מלקות לחיוב כלפי שמיא, ומצאנו חילוק זה בס' שער המלך הל' שבועות פ"ו הלי"ח ד"ה "ואיך שיהיה". וכן בחות יאיר ס' ק"ל כתב וז"ל "כי י"ל דבכרת ומתה בידי שמים דעוברו בר קטלא הוא ובן מות ולא מהניה ליה התרה בלי תשובה".

ובאור החילוק הוא דאף שעבר עברה ולכן בכל מה שנוגע כלפי שמיא חייב, לגבי חיוב בב"ד, צריך לדון על מה שלפנינו, והרי אין נדר ואי אפשר לחייב על נדר שאינו קיים. וכן צ"ל גבי חיוב חטאת.

ועין בשער המלך שם, דלרמב"ן והרשב"א הנשאל על הנדר אינו נחשב עובר עברה ואפשר שזו דעת הר"ן בסוגיא דידן דע"י הלמפרע אינו עובר עברה כלל וכמש"כ.

ד

ובמחלוקת הרמב"ם והר"ן נראה לבאר עוד דנחלקו אם צירוף ההפרות נעשה בהפרות או במעשה ההפרה. דהר"ן ס"ל דהצירוף בהפרות וההפרה היא מעשה קלוש היינו מציאות קלושה שתלויה ועומדת בזה שיהיה לה המשך, ואף דאמרינן מקלש קליש עדיין המקלש קליש תלוי בזה שיהיה לו המשך ולעומתם לרמב"ם אין ההפרה מעשה קלוש כמו שנתבאר לעיל והחסרון בצרוף הוא דוקא בזה שצריך שיפרו שניהם כאחד.

ועל כן כשמת המפר, הרי מעתה א"א להפר שניהם כאחד, וכן כשאחד הקים אין הפרתם מצטרפת למעשה משותף אחד.

ובזה נראה לבאר מה שנחלקו הרמב"ם והר"ן אם בעינן שישמעו הבעל והאב באותו יום, דאי בעי מעשה שניהם כאחד הרי צריך שאחד יפר בזמן שגם השני יכול להפר ובעי אותו יום דלאחר יום שמעו דראשון אין הראשון יכול להפר, וזוהי דעת הרמב"ם בפ' יב מהל' נדרים הלי"ז.

אבל לר"ן שההפרות מצטרפות ורק בעי שלא יהיה מצב שהשני אינו יכול להשלים חלקו כי מצב כזה גורם לביטול הפרה ראשונה לא בעי שיפרו ביום אחד.